

Іван Васильович КРИЦАК,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, м. Харків)

БОЛГАРИСТИКА ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ПЛАТФОРМА ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: КОГНІТИВНИЙ ПОНДЕМОНІУМ

Стаття презентує результати опрацювання кількох сотень наукових та науково-популярних публікацій різноманітної тематичної спрямованості з коренем слова «болгар» у назві, що розміщені у бібліотеці ім. В. І. Вернадського. Зібраний унікальний науково-фактичний матеріал, а також визначені напрями й рівні співробітництва болгарського та українського народів, які у скрутний час завжди допомагають один одному впродовж більш ніж тисячолітньої давності. Акцентована увага на окремих наукових статтях українських авторів, які пропонується детально опрацювати для збагачення своїх знань з болгаристики. Методологічні, гносеологічні можливості останньої, як міждисциплінарної пізнавальної платформи, формують перспективи дослідження проблем злочинності з позицій колективного безсвідомого, втіленого у категоріях етнічності, ментальності, духовно-культурних станів народів, націй. Лише таким чином можна побачити весь детермінаційний комплекс зла/злочинності та відшукати шляхи виходу з багатьох криміногенних станів у спрямованості добра. Ця стаття – лише невелика, проте щира спроба, намагання пізнати болгаристику, представити науковій спільноті цей конструкт, описати його змістовні компоненти.

Ключові слова: болгаристика, кримінологія, цінність, духовний стан, міждисциплінарний підхід, ідеологія, регіоналістика, історична ретроспектива, Кирило-Мефодіївська традиція, Церква, освіта, література, криміногенність.

Постановка проблеми. Болгарія, безсумнівно, є країною з багатою історією, культурою і впливом на сусідні народи, включаючи українців. Важливість глибокого розуміння історії та культури Болгарії, особливо для

професіоналів у таких сферах, як право, правоохоронні органи та судочинство, має особливе значення в контексті широкого підходу до розуміння злочинності у рамках етнокультурного аналізу, а саме:

- *історичний контекст*. Болгарія була однією з перших слов'янських держав у Європі, яка прийняла християнство (у 865 році), що відіграло важливу роль у розвитку християнської культури та писемності. Кирилиця, яка була сформована Кирилом і Мефодієм, стала основою для письма багатьох слов'янських народів, включаючи українців;

- *вплив на українців*. Етнокультурні та історичні зв'язки між болгарами та українцями мають глибоке коріння, що починаються з епохи Київської Русі. Зокрема, варто згадати переселення болгар на території сучасної України після османського завоювання Балкан у XV столітті. Болгарські громади осіли в регіонах південної України, зокрема на території Бессарабії, і їх вплив зберігається досі;

- *культурний обмін*. Окрім кирилиці та християнських традицій, Болгарія зробила свій внесок в українську культуру через фольклор, літературу, музику. Наприклад, багато болгарських народних пісень і традицій є спорідненими з українськими, адже вони відображають загальну слов'янську спадщину;

- *ментальний код і спільна історія*. Ментальний код українців, як і інших слов'янських народів, формувався під впливом різних культур і історичних подій, серед яких важливе місце займає болгарський внесок. Це взаємне культурне збагачення створює міцні основи для міжнаціональної взаємодії та розуміння;

- *сучасні зв'язки*. Сьогодні Україна і Болгарія підтримують дружні відносини, а українська діаспора в Болгарії є свідченням тривалих культурних та економічних зв'язків між двома країнами. Загалом, аналіз болгарської складової в українському контексті допоможе краще зрозуміти історичні та культурні передумови, що впливають на етнонаціональну ідентичність українців, і стане основою для подальших досліджень у цій сфері.

У контексті кримінологічних досліджень болгаристика може бути корисною для розуміння суспільних механізмів та історичних факторів, які впливають на криміногенну ситуацію в державі. Кримінологія, як напрям наукових досліджень, поєднує кримінологію та теологічний аналіз, досліджуючи глибинні причини зла та його подолання, а саме: - знання історії та культури Болгарії допомагає аналізувати культурні та релігійні передумови злочинності, а також соціальні структури, які впливають на криміногенну ситуацію; - теологічні аспекти болгарської культури можуть надавати цінну інформацію для дослідження ролі релігійних переконань та моральних норм у протидії правопорушенням. Кримінологія досліджує, як релігійні цінності можуть бути застосовані для запобігання злочинності та подолання наслідків зла в суспільстві.

Сьогодні кримінологія є міждисциплінарною/міжгалузеву наукою. Так, сучасна болгаристика як міждисциплінарна гуманітарна галузь знань

увібрала у себе весь комплекс дисциплін – історію, географію, етнологію, фольклористику, історію політичної, соціальної, економічної та культурної еволюції. Сьогодні, як і у всі часи, боротись зі злочинністю можна і необхідно не лише через призму вивчення правоохоронної сфери тієї чи іншої держави, а насамперед через етнонаціонально-ментального. Потребує свого вдосконалення комплексна робота щодо вивчення іноземного досвіду того, що є передовим за кордоном. Проблема злочинності, як і будь-яка проблема, має комплексний, міжгалузевий/міждисциплінарний характер, виникає потреба та необхідність всесторонніх наукових досліджень. Такою проблемою і темою для нас стала болгаристика/балканістика, зокрема все, що стосується Болгарії. Безперечно – це лише невелика доля великого масиву наукового матеріалу, однак саме він з тих чи інших чуттєвих мотивів і міркувань потрапив у поле нашого зору.

Важливо поряд із розвитком науки всіляко продукувати українську ідеологію та зближувати відносини з країнами близькими за Духом і ментальністю для нас, які усіяко підтримують Україну у цей нелегкий час боротьби та протистояння російській агресії. Вважаємо, що болгаристика/балканістика як окремий науковий напрям пізнань та досліджень принесе свої результати на благо нашої спільної Перемоги. Війна застановляє/заставляє великими темпами працювати. На відміну від мирного часу, зібраний, переглянутий/перечитаний науковий матеріал повинен відображати не лише чистої води науковість, але й ідеологію. Дана наукова праця може дати пріоритет мислити/міркувати грамотно, що особливо важливо для української спільноти, державних діячів, усієї громадськості.

Науково-дослідні лабораторії повинні працювати на випередження/попередження, узагальнення та відповідну аналітику найкращого матеріалу, який заслуговує на увагу читача та неодмінно буде корисним для широкого загалу, всього державно-політичного життя. Кожна така наукова праця закладає відповідні основи/підвалини державного будівництва. Часто буває так, що перед нами постає надтермінове завдання узагальнення наукового матеріалу, наприклад у зв'язку з приїздом делегації з Болгарії, коли у стислі терміни слід проаналізувати лівову частку масиву всього, що вже вироблено/зроблено.

Нами вже тривалий час активно відстоюється ідея регіоналістики як науки з вивчення регіональної злочинності, адже можливо такий підхід дасть відповіді на глобальні питання подолання зла, всього криміногенного та досягнення миротворчих, мирових станів, що так важливо. Звідси, основна ідея спрямовується на правоохоронний блок, щоб можна було вибудовувати/формувати нові рівні профілактики і боротьби зі злочинністю. Кожен вчений – це насамперед людина, яка мислить, має свої поразки/падіння у житті та відповідні піднесення і якій потрібна відповідна мотивація, енергія та сила щодо спрямованості подальшої праці. Роль кримінології у розвитку юриспруденції полягає в узагальненні

найрізноманітніших матеріалів задля боротьби зі злом. У доповідях багатьох державно-політичних діячів бачимо, що вони застосовують найрізноманітнішу риторичну, лиш би достукатись до сучасного політикуму та спільноти загалом. Зважаючи на те, що кримінологія є аналітичною, деякою мірою – соціологічною наукою, значить, вона повинна здійснювати відповідні метричні рівні узагальнень.

Виклад основного матеріалу. Приємно зазначити, що болгаристика серйозно розвинена в рамках університетів в Україні, як і науково-дослідницькі центри, створені за допомогою вчених обох дружніх країн. Одним із найбільших досягнень у цій сфері є відкриття Центру болгарської мови, літератури, історії та культури в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка у травні 2013 року віце-президентом Республіки Болгарія Маргаритою Поповою. Інші такі центри діють у Львівському державному політехнічному університеті ім. Івана Франка, Одеський університет ім. І. С. Мечникова, Мелітопольський педагогічний університет та інші¹.

Сьогодні одним з провідних центрів болгаристики в Україні є Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. В авангарді розбудови наукового напрямку перебувають його наукові школи, створені професорами І. В. Срезневським, П. О. Лавровським та М. С. Дриновим. На сучасному етапі вони динамічно розвиваються наступниками вчених: розширюється тематика досліджень, вдосконалюється інструментарій, запроваджуються нові методи та методики дослідницької праці. З 1988 р. в університеті організовуються Дриновські читання, які з часом перетворилися на масштабний науковий міжнародний проект. Кроком до інституалізації стало заснування 9 вересня 2005 р. Центру болгаристики та балканських досліджень ім. Марина Дринова – відомого болгарського вченого та громадського діяча, який понад 30 років мешкав у Харкові. Наступним етапом стала поява наукового журналу «Дриновський збірник», на сторінках якого публікуються роботи болгаристів багатьох країн світу².

Так, в Одесі створено певні умови для реалізації як творчого, так і наукового потенціалу болгарської та грецької спільноти. Для болгар цей процес можливий завдяки проведенню тематичних виставок, конференцій «Кирило-Мефодіївські читання», «Болгари Північного Причорномор'я», діяльності Одеського наукового товариства болгаристів (з 1995 р.) зі своїм друкованим органом «Одеська болгаристика». А також у зв'язку з необхідністю підготовки кадрів для шкіл, де вивчається болгарська мова, для засобів масової інформації та різноманітних культурних установ із 1995 р. на філологічному факультеті ОНУ імені І. І. Мечникова відкрито спеціальність «болгарська мова та література». Все це сприяє акумуляції

¹ Мінчев К. Болгарсько-українські відносини: сучасний стан. *Україна дипломатична*. 2016. Вип. 17. С. 338.

² Грищенко Ю. В. Про деякі аспекти розвитку сучасної української болгаристики. Міжнародна наукова конференція "Науковий потенціал славистики: історичні здобутки та тенденції розвитку" (до Дня слов'янської писемності і культури) (2015). URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/503>

наукового потенціалу як самих болгар України, так і болгаристів¹. Одещина завжди відрізнялася своїм особливим колоритом, окремою думкою, суперечливістю подій і акцентів, і зараз залишається вірна собі. На такому яскравому фоні легко загубитися, але Болградщина гідно несе звання столиці бессарабських болгар, зберігає свою самобутність, здоровий життєвий консерватизм і стійкість перед океаном життєвих негод. Більш як два століття тому прийняла бессарабська земля перших болгар, що переселилися, а вслід за ними й представників багатьох інших народностей, та стала для них рідною домівкою. Невпинна праця переселенців перших поколінь перетворила буджацькі степи на квітучий, родючий і багатий край².

В лютому 2017 року виповнилося 150 років з часу заснування у м. Миколаєві Південнослов'янського пансіону Тодора Мінкова – навчально-виховного закладу, що у другій половині XIX ст. відіграв роль значного центру підготовки національної інтелігенції для балканських країн, насамперед Болгарії. В дійсності історія закладу є тривалішою, адже пансіон Мінкова став продовженням проекту по створенню виховного закладу закритого типу при Миколаївській гімназії³.

Історична ретроспектива взаємодій болгарського та українського народів. Відомо, що історичні, економічні та культурні зв'язки між Болгарією та Україною вимірюються сотнями років і традиційно мають позитивний характер. Загальні слов'янське коріння, що утвердилося як масово сповідувана православна релігія, історична близькість двох народів формують майже нерозривні культурні зв'язки між нами. Впродовж тривалих історичних періодів обидва етноси опиняються у схожих політичних та воєнних ситуаціях, а Україна та українці, як і болгары нерідко допомагають одне одному⁴.

І. Шпик наголошує, що повз увагу українських учених XIX–першої чверті XX ст. не пройшов жоден із відомих на той час аспектів проблеми болгарсько-українських відносин періоду пізнього Середньовіччя. Найбільший внесок у її розробку здійснили І. Франко та М. Грушевський, окремі міркування та погляди яких ґрунтуються не лише на глибокому знанні українського й болгарського релігійно-культурного життя, а й на результатах порівняльного аналізу відповідних книжно-літературних пам'яток, завдяки чому досі зберігають наукову актуальність. Втім, сукупно матеріали усіх цих студій, незалежно від рівня їх науковості, становлять

¹ Стоянова Г. Болгарська та грецька діаспори Одеси в контексті репрезентації етнічності у міському просторі. *Старожитності Лукомор'я*. 2023. № 1. С. 90.

² Гайдаржи М. «Багатоликий» Болград. Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні. 2013. № 4. С. 13.

³ Гамза В. І. Південнослов'янський пансіон та болгарські колонії на Півдні України. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Історичні науки*. 2016. № 2. С. 132.

⁴ Копринаров Б., Радойнова Д. Болгарско-украинские ретроспективные и проспективные связи: исторические, экономические, культурные и туристические аспекты. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Історичні науки*. 2013. Вип. 3.35. С. 59.

невід'ємну частину уявлень українських славистів про місце своєї культурної спадщини в системі міжслов'янських зв'язків Середньовіччя¹.

Різномічні культурні зв'язки між болгарським та українським народами сягають часів раннього Середньовіччя. Цьому сприяли як близькість походження й мови, так і належність обох народів до світу *Slavia Orthodoxa*. Загальновідомо, що болгарський вплив на культуру Київської Русі пов'язаний із запровадженням князем св. Володимиром Великим християнства. У цей час киеворуська книжність збагачується як оригінальними пам'ятками болгарської літератури, так і перекладними творами, що перейшли на східнослов'янські землі завдяки болгарському посередництву. Наступний етап пошквалювання культурних зв'язків між Болгарією та Україною припадає на другу половину XIV – початок XVI ст. і становить частину так званого другого південнослов'янського впливу, основними причинами якого був розквіт болгарської, македонської й сербської духовної культури напередодні завоювання Балкан Османською імперією та еміграція з Болгарії та Сербії церковних і культурних діячів. Шляхи південнослов'янських впливів в Україну пролягали, насамперед, через Царгород та Афон².

Л. В. Нейчева, досліджуючи Кирило-Мефодіївську традицію наголошує, що:

- питання про визначення ідей кирилівської традиції є важливим, адже історичні відомості свідчать про те, що Костянтин-Кирило (імена від роду і хрещення) – інтелектуал, який брав участь у взаємодії Константинополя з Римом, Великою Моравією – звертався також до надбання ірландсько-бритської церкви, що в сукупності створило багатий богословський генофонд православної наукової традиції;

- болгарське релігійне просвітництво було спрямоване до слов'янського світу загалом. Кирило був творцем глаголиці і його авторитет був важливим для болгарської релігійної концепції, що стала в XIII ст., за часів І. Кукузеля, представницькою від Константинополя. Тож, для болгарської державності та Православ'я особливо перспективними виявилися дві лінії кирилівської релігійної установки: а) інтелектуалізм місіонерства; б) шанування мучеництва, подвигу в ім'я Віри;

- основним кроком в ствердженні самостійності болгарської церкви і водночас власних шляхів культурного розвитку стало ведення церковнослужіння слов'янською мовою. Ведення літургії на сакральному варіанті рідної мови, поширення слов'янської писемності і виникнення слов'яномовної літератури сприяло культурному розвитку і формуванню самосвідомості болгарського народу³.

¹ Шпик І. Болгарсько-українські культурні відносини періоду пізнього Середньовіччя у працях українських учених XIX–першої чверті XX ст. *Проблеми слов'янознавства*. 2021. Вип. 70. С. 27.

² Пелешенко Ю. Болгарський вплив на українську літературу в добу пізнього Середньовіччя (друга половина XIV - перша половина XVI ст.). *Слово і час*. 2014. № 11. С. 25.

³ Нейчева Л. В. Кирило-Мефодіївська традиція як епіцентр національних християнських установок Болгарії. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 2. С. 416.

Український та болгарський народи мають тривалу історію дипломатичних відносин, які почали активно розвиватися після 9 лютого 1918 р., коли було укладено Брест-Литовську мирну угоду між країнами Четвертого союзу та Українською Народною Республікою. І саме Болгарія стала однією із перших, хто визнав незалежність УНР на міжнародному рівні. Після цих подій в обох країнах починають формуватися дипломатичні представництва. Відповідно країни відряджають своїх представників, тому першим надзвичайним повноважним послом УНР в Болгарії став український громадський діяч, політик, науковець Олександр Шульгін. В Україні посаду посла Болгарії обійняв болгарський громадський діяч, відомий науковець, славіст та україніст Іван Шишманов¹. Він був одружений з Л. Драгомановою, донькою українського історика М. Драгоманова. Проте за час його переїзду до України в Києві стався переверот на чолі з П. Скоропадським, тому по приїзду до України І. Шишманов став послом Болгарії вже в Українській Державі у формі Гетьманату. Варто зазначити, що ще до створення державних дипломатичних представництв УНР, в Болгарії уже активно діяли представники української діаспори. Серед них були М. Драгоманов, Л. Українка, М. Парашук, Л. Драгоманова-Шишманова, Ф. Шульга, І. Сікора, В. Драгомирецький, І. Кондратенко та інші, які займалися налагодженням українсько-болгарських взаємовідносин. Після встановлення радянської влади на території України до Болгарії емігрують політики, вчені, військові та громадські діячі УНР. У цей час під їх активним впливом відбувалося формування організацій української діаспори в еміграції в Болгарії².

В умовах подій ХХІ ст., коли у сфері міжнародних відносин чи не головними завданнями є постійні врегулювання військових конфліктів та примирення, слід не забувати про важливість оновлення сучасним поколінням закономірного процесу переосмислення минулого. Після зламу традиційного життя у більшості країн постало питання про ретельну ревізію власної історії та її ролі у формуванні стратегії майбутніх відносин із сусідніми державами, актуалізувалися проблеми досліджень понять спільної пам'яті, колективної та індивідуальної відповідальності за минуле, а також пошуки причин недосконалих результатів під час формування в суспільстві толерантності, рівності та демократії³.

Болгари та Україна. За останній рік Україна стикнулася з безпрецедентними масштабними проблемами. Повномасштабне вторгнення в Україну внесло свої корективи у життя мільйонів людей. За

¹ Власенко В. М. Українська громада в Болгарії міжвоєнного періоду (за матеріалами паризького тижневика «Тризуб»). URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/33146/1/Vlasenko%20%20Dragomaniv%27ki%20study%20i.pdf> (дата звернення: 13.11.22). С. 7.

² Громович У. «Союз козаків-націоналістів» в Болгарії: консолідація козацького руху в документах 1930-х років. *Чорноморська минувшина*. 2022. Вип. 17. С. 142.

³ Шпак М. О. Історія голокосту: до питання формування колективної пам'яті у болгарському суспільстві. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2018. Вип. 50. С. 430.

даними ООН, станом на 04.04.2023 близько 8 мільйонів українців зафіксовані по всій Європі, з них 5 мільйонів біженців з України, зареєстровані для отримання тимчасового захисту або аналогічних національних схем захисту в Європі. У Болгарії, одній з найближчих країн, зареєстровано близько 155 тисяч осіб і це є 7 показником за кількістю біженців у країнах Європи. Більшість з них проживають на узбережжі Чорного моря та працюють у болгарському секторі виробництва та надання послуг¹.

Болгарська спільнота в Україні є однією з найчисельніших в світі. Переселення болгар на українські землі активно тривало протягом XVIII–XIX ст. і було спричинене здебільшого наслідками понад п'ятсотлітнього поневолення Болгарії Османською імперією, яке впливало на політичне, економічне й духовне життя болгарського народу. Поселення, у яких домінує болгарське населення, зосереджені в Болградському, Ізмаїльському, Арцизькому районах Одеської області, у Бердянському, Приморському, Приазовському районах Запорізької області, є поселення в Кіровоградській і Миколаївській областях, в окупованій Автономній Республіці Крим, поодинокі трапляються в Закарпатській області поблизу Мукачева та Ужгорода та в інших областях України. Так, за результатами національного перепису населення 2001 року, в Україні проживає 204,6 тис. етнічних болгар, переважно в Одеській (150,6 тис. осіб), Запорізькій (27,7 тис.), Миколаївській (5,6 тис.), Кіровоградській (2,2 тис.) та Херсонській (1 тис.) областях, окупованій Автономній Республіці Крим (2,2 тис.), що загалом становить 0,4% від загальної кількості населення. Болгари посідають шосте місце за чисельністю в етнічній структурі нашої держави після українців, росіян, білорусів, молдаван, кримських татар. Болгарська спільнота, живучи в кількох поколіннях на території України в умовах різного етнічного оточення та різних культурних традицій, зберегла у своєму середовищі болгарську мову, народні звичаї, обряди, побут і традиції, не втративши своєї національної ідентичності. Зберігаючи національну культуру, болгари водночас сприймали й культуру інших етносів – українців, росіян, гагаузів, молдаван та ін., що проживали поряд. Етнографічна і мовна відмінність болгарської меншини в Україні зумовлена тим, що болгари переселялися з різних регіонів Болгарії, зберігаючи мову і культуру своєї місцевості².

Етнонаціональні особливості болгар та код нації. Етнічна ідентичність як важлива складова розвитку суспільства та утвердження державності. Більшість опитаних болгар перебувають у шлюбі з представниками своєї етнічної групи. Основними факторами збереження ідентичності є місце проживання, створення сімей з представниками однієї етнічної групи, активна просвітницька робота громадських організацій та церков, навчання рідною мовою, наявність

¹ Портал операційних даних ООН. URL: <https://data.unhcr.org/en/about>.

² Огієнко І. Роль громадських об'єднань болгар України в збереженні ідентичності етнічної спільноти *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Культурологія*. 2022. Вип. 21. С. 29–30.

власних ЗМІ тощо. Отож, позитивна етнічна ідентичність, позитивний образ «Ми» і позитивний образ «Вони» є найважливішими показниками успішної етнічної ідентичності болгар, а виходить, і успішної адаптації їх у даних соціокультурних умовах. Вивчення ідентифікації як соціальної так і етнічної – це великий простір для подальших досліджень, в яких можна відобразити багатомірність та різноманітність соціальних спільнот¹.

Припускаючи, що ідентифікація є центральним елементом самосвідомості та пов'язана з відповіддю на запитання «Хто Я?» тобто з фіксацією свого становища в системі суспільних відносин, підкреслимо суб'єктивне ставлення власної приналежності до різних соціальних спільнот на основі постійного емоційного зв'язку, а також включення у свій внутрішній світ і прийняття як власних групових норм і цінностей. Питання «Хто Я?» вкрай складне. Відповіді на нього залежать від віку і соціального стану, від обстановки чи ситуації в суспільстві, а також виходячи зі стану свого духу. Отже, етнічна ідентифікація є елементом національної свідомості, формується завдяки уявленню про типові риси своєї спільності, її властивості як цілого (автостереотипи); подання щодо загальнонаціонального історичного минулого народу; про територіальну спільність, а за певних конкретно-історичних умов і про державну спільність; усвідомлене відношення людей до матеріальних і духовних цінностей нації, її досягнень, орієнтації на них. Оскільки ідентифікація являє собою механізм розвитку ідентичності, то в контексті нашого завдання, необхідно зазначити, етнічна ідентифікація формує етнічну ідентичність. Етнічна ідентичність являється складовою частиною соціальної ідентичності, це психологічна категорія, яка відноситься до усвідомлення своєї належності до певної етнічної спільності. При цьому, по-перше, необхідно розрізнити поняття етнічної ідентичності та етнічності – соціологічної категорії, що відноситься до визначення етнічної приналежності з низки об'єктивних ознак: етнічної приналежності батьків, місця народження, мови, культури, й мати на увазі, що в реальному житті етнічна ідентичність далеко не завжди збігається з загальноприйнятою офіційною етнічністю. По-друге, слід пам'ятати, що етнічна ідентичність може не співпадати із декларованою ідентичністю, яка виявляється в самоназві. Етнічна ідентичність – це, в першу чергу, результат когнітивно-емоційного процесу усвідомлення себе представником етносу, певна ступінь ототожнення себе з ним і відокремлення від інших етносів².

Освітня та мовна складова у болгаристичі. Освіта є фундаментом нації, провідним інструментом піднесення на новий якісний рівень всіх сфер економіки та суспільного життя. Однак освіта – це насамперед система відповідних державних органів, закладів, освітніх програм. Від ефективності побудови системи освіти залежить той рівень якості освіти, якого вимагає

¹ Нікон Н. О., Варга Н. І., Гвоздецька Б. Г. Рівень ідентифікації болгарської меншини на півдні України. *Габітус*. 2022. Вип. 36. С. 24.

² Нікон Н. О., Варга Н. І., Гвоздецька Б. Г. Рівень ідентифікації болгарської меншини на півдні України. *Габітус*. 2022. Вип. 36. С. 19.

сучасне життя, сучасні виробничі процеси та сфера послуг. Особливо це стосується вищої освіти, адже якщо в державі наявна нестача кваліфікованих кадрів, не можна говорити про існування наукомістких виробництв, що також негативно позначається на економічному розвитку. На сьогодні європейська система вищої освіти є провідною у світі, і наближення України до європейських стандартів у сфері вищої освіти передбачає вивчення досвіду тих держав, які в нещодавньому минулому здійснили успішне реформування в цій сфері. Однією з таких держав є Болгарія, яка 2007 року стала членом Європейського Союзу завдяки вдало проведеним реформам, зокрема в сфері вищої освіти. Вивчення досвіду Болгарії щодо напряму правового регулювання системи вищої освіти дозволить зрозуміти, наскільки сучасне українське законодавство в цій сфері відповідає європейському правовому середовищу на локальному рівні держави-члена, а також знайти прогалини та вектори подальшого розвитку¹.

Болгаристика як окремий напрям наукових досліджень почала активно розвиватися в Україні ще на початку XIX ст. на основі чотирьох науково-славістичних центрів – у Львові, Одесі, Харкові, Києві, у яких студії охоплювали переважно два напрями – літературознавчий та історичний. Однак питання історії болгарського термінознавства потрапили до кола інтересів мовознавців лише у XX ст. у контексті вивчення міжмовних контактів та проблем інтернаціоналізації термінології². Фразеологізми є специфічними мовними формулами, картинами світу із закодованою інформацією про минуле, наших предків, їхній спосіб сприйняття світу та оцінку всього сущого; вони акумулюють культурні прагнення народу, тільки йому притаманним способом маніфестують дух і неповторність ментальності нації. Фразеологічні одиниці ввібрали історичні події й соціальне життя, вирізняють найменші порухи нашого серця, розказують про неосяжний світ людських почувань, вражають точністю асоціацій між природою, звичайними життєвими фактами і людською поведінкою, нашими емоціями й учинками. Вони – скарбниця поетичних уявлень народу. Усе матеріальне життя, обряди, вірування, повір'я, забобони відклалися в стереотипах поведінки будь-якого народу й вербалізувалися в численних фразеологізмах³.

Мова за своєю природою є постійним процесом розвитку (Вільгельм фон Гумбольдт). Тут доречно нагадати припущення Беньо Цонева щодо долі турцизмів у болгарській мові, яке він висловив у перші десятиліття після здобуття Болгарією незалежності: «Турецька мова настільки вплинула на болгарську, що ми могли б сказати, що з чужомовних слів у нашій народній

¹ Поляков А. О. Порівняльно-правовий аспект регулювання вищої освіти в Україні та республіці Болгарія. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Право"*. 2022. Вип. 35. С. 28.

² Туровська Л. В. Болгарське термінознавство XIX – початку XXI століть. *Термінологічний вісник*. 2015. Вип. 3(1). С. 25–35.

³ Туровська Л. В. Болгарське термінознавство XIX – початку XXI століть. *Термінологічний вісник*. 2015. Вип. 3(1). С. 25–35.

мові найбільше турцизмів (...). Але наша інтелігенція настільки швидко виросла, що починає помалу уникати турецьких слів, замінює їх власними чи з інших мов – німецької, французької та ін. При цьому можемо зазначити як втішний факт, що наші освічені люди вміють відрізнити турецькі слова від болгарських... Мовне чуття нам допоможе у тому, щоб турецькі слова цілковито зникли з нашої мови»¹.

Болгарська та українська література. Болгарська література – найдавніша серед слов'янських літератур. Її зародження припадає на другу половину IX ст. і пов'язане з виникненням слов'янської писемності, створеної Кирилом і Мефодієм. Діяльність письменників IX–X ст. Климента Охридського, Константина Преславського, Іоанна Екзарха Болгарського, Чорноризця Храбра та ін. загалом мала проповідницький і просвітительський характер і відбивала теоцентричний світогляд відповідно до свого часу².

Історія перекладів з болгарської мови на українську має давнє коріння. Після поширення християнства у Київській Русі Болгарія стала своєрідним посередником для розповсюдження релігійних творів. Християнська література болгарського зразка справила вагомий вплив на творення оригінальної руської літератури. Оксана Сліпушко, сучасний літературознавець, у книзі «Софія Київська» про перекладну літературу Київської Русі висловила так: «Ця література, що розходилася спочатку в болгарських перекладах та переробках, дедалі більше перероблялася переписувачами і, обтираючись у повсякчасному вжитку, набирала дедалі виразніших місцевих ознак, відкидала одні деталі, приймала натомість інші й, таким чином, потроху входила органічною часткою в наше письменство. Процес входження цієї літератури у киево-руське духовне життя полегшувався і прискорювався завдяки тому, що старослов'янська (староболгарська) мова була близькою нашим книжникам»³.

Без сумнівів, література завжди залежить від історичного минулого, тому в контексті осмислення історії перекладацької справи з болгарської мови, важливо розуміти, чому в певний час українському читачеві були близькі тексти болгарської літератури. Болгарська література є невід'ємною частиною європейського літературного процесу, тому важливо, щоб в Україні перекладались твори болгарської та інших слов'янських літератур. Історія української літератури та історія болгарської літератури тісно пов'язані. Їх сюжети, теми та ідеї переплітаються, тому переклади з болгарської літератури не чужі українському читачеві⁴.

¹ Цонев Б. История на българския език. София: Наук и искусство. 1984, С. 330–338.

² Бірюк А. Болгарська література в Україні: історія та сучасний стан. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 54. С. 49.

³ Сліпушко О. Софія кийвська: українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X–XIII століття) : Київ : Аконіт, 2002. С. 31–40.

⁴ Бірюк А. Болгарська література в Україні: історія та сучасний стан. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 54. С. 55.

Духовно-сутнісна сторона болгаристики. Впродовж усього свого існування Біблія відіграла і продовжує відігравати велику роль у духовному і культурному розвитку християнських народів, її вплив на різні сфери життєдіяльності настільки великий, що й сьогодні ми знаходимо відображення біблійних сюжетів, мотивів в літературі, живописі, філософії. Біблія стає і одним з найважливіших і найрезультативніших джерел поповнення фразеологічного складу мови, зокрема болгарської і української. Ця найвідоміша в світі книга збагатила мови християнських народів величезною кількістю стійких сполучень, а саме крилатими словами (висловами), які становлять значний шар фразеологічної системи і активно функціонують як в усній, так і в писемній мові¹.

У болгарській традиції прийнято називати двох братів Кирила і Мефодія болгарами, спираючись, зокрема, на «проложне» «Житіє Кирила» (в пізній редакції), де сказано, що він «родом съи блъгаринь от солоуна града»; цю ідею підтримують багато сучасних болгарських учених. Болгарія пов'язана з поширенням християнства серед слов'янських народів, походженням та діяльністю відомих постатей «першовчителів словенських» – св. Кирила та Мефодія, а також св. Климента Охридського, св. Іоанна Рильського, св. Наума, св. Феодосія та св. Єфимія Тирновських, св. Паїсія Хілендарського та св. Софронія Врачанського. Осередками болгарського національного розвитку та відродження стали відомі монастирі – Рильський, Бачковський, Троянський, Баточевський, жіночі – Петропавлівський, монастир Пречиста Богородиця Вітоська та ін. Важливо відзначити, що святі місця для православних стали і традиційними для відвідування вірян інших конфесій, туристів та усіх зацікавлених².

Ціннісна складова у наукометричній кримінології та її значення за нинішніх умов проживання людини на Землі. «Терпеливістю вашою душі свої ви здобудете». «Въ терпѣніи ва́шемъ стяжіте ду́шы ва́ша». (Лк.21:19). «Безперестанку моліться! Подяку складайте за все, бо така Божа воля про вас у Христі Ісусі. Духа не вгашайте! Не гордуйте пророцтвами! Усе досліджуючи, тримайтеся доброго! Стережіться лихого в усякому вигляді!» «Непрестанно моліться. О всімъ благодаріте: сія бо єсть во́ля Божія о Хри́стѣ Иису́сѣ въ ва́сѣ. Ду́ха не уга́шайте. Проро́чества не уничижа́йте. Вся́ же и́скуша́юще, добра́я держіте. От вся́кія ве́щи злы́я{от вся́каго віда зла́го} о́гребайте́ся» (1Фес.5:17-22).

За словами ап. Павла, завжди потрібно трудитись (2Фес.3:10-12), безперестанку молитись, за все дякувати Господу... Так говорить нам Священне Писання. Найголовніше, людина покликана постійно безперестанно у будь-який вільний час молитись Богові, радіти кожній хвилині, кожному подиху у душі своїй. Саме труд і молитва допоможуть

¹ Доценко Т. С. Крилаті вислови біблійного походження в болгарській і українській мовах. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2010. Вип. 11. С. 60.

² Каковкіна О. М. Православна церква в українсько-болгарських взаєминах. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Історія та археологія*. 2010. Т. 18. Вип. 18. С. 196.

підняти на вищу сходинку добродійств. «Бо коли ми в вас перебували, то це вам наказували, що як хто працювати не хоче, нехай той не їсть! Бо ми чуємо, що дехто між вами живуть по-ледачому, нічого не роблять, а тільки вдають, ніби роблять. Таким ми наказуємо та благаємо Господом нашим Ісусом Христом, щоб мовчки вони працювали та власний хліб їли». «Ібо егда бѣхомъ у васъ, сіе завѣщавахомъ вамъ: яко аще кто не хощетъ дѣлати ниже да ястъ. Слышимъ бо нѣкія безчынно ходящія у васъ, ничтоже дѣлающія, но лукавно обходящія: таковимъ запрещаемъ и молимъ о Гѣсподѣ нашемъ Исусѣ Христѣ, да съ безмѣломъ дѣлающе, свѣй хлѣбъ ядятъ» (2Фес.3:10-12).

Ми живемо гірше диких звірів, адже навіть звірі своїх дітей не вбивають. Сучасна людина не кається. Коли Христос поглянув на апостола Петра, первовеховний Апостол плакав все життя, особливо раннім ранком, за священним переданням, коли півень сповіщає нам своїм гласом, що пора вставати і принести слова широкого каяття/покаяння Богові за свої/власні гріхи. Воістинну страшним і великим буде Судний День/Страшний Суд Божий, про що й говориться в Апокаліпсисі: «І земні царі, і вельможі та тисячники, і багаті та сильні, і кожен раб та кожен вільний, поховались у печери та в скелі гірські, та й кажуть до гір та до скель: Поспадайте на нас, і позакривайте ви нас від лиця Того, Хто сидить на престолі, і від гніву Агнца!... Бо прийшов це великий день гніву Його, і хто встати може? «І царі земсті і вельможі, і богаті і тисящници і сильні, і всякъ рабъ и всякъ свѣбѣ скръшася въ пещѣрахъ и камені горстѣмъ, и глаголаша горамъ и каменію: падіте на ны и покрійте ны от лица Сѣдѣщаго на престолѣ и от гнѣва Агнца: яко прійде дѣнь великій гнѣва Егѣ, и кто мѣжетъ стѣти? (Откр.6:15-17)».

Преподобний Ісаак Сірін писав: «Ніколи не називай Бога справедливим. Якби Він був справедливий, ти давно був би в пеклі. Покладайся лише на Його несправедливість, в якій милосердя, любов і прощення». Світ зійшов з розуму. Не знаємо, за що Господь нас ще терпить. Сучасна людина знахабніла в укоріненому гріху. Одиниці, хто прибігає до Бога та священника на покаяння всім серцем, душею, еством своїм. Слід безперестанно трудитись, молячись до Бога за помилування. Лише так можна вийти з багатьох кризових станів. «Ти знаєш, що ти – людина? Ти знаєш про це чи ні?» – наскільки важливі сьогодні слова Василя Симоненка. Людина – це таке створіння, яке до всього звикає/привикає у цьому світі. Важливо не скотитись до скотини, бо й навіть скоти того не творять, до чого дійшла у сучасному світі людина. Людині потрібні постійні переміни, щоб по-справжньому збагнути, – все пізнається у порівнянні. Виходячи з принципу наукометрії, можна твердити такий постулат: скільки наукових статей ти передивився/перечитав – стільки разів ти людина. Адже кожен автор своєю працею залишає/закладає неодмінний/неповторний слід в нашому житті, душі, серці, що певною мірою визначає/обумовлює відповідні свідомісні стани.

У чому полягає велич людини? «Велич людини визначається не тим, що людина отримує для себе, а тим, що вона робить для інших» (Джуліана Вільсон). «Велич людини у її здатності мислити» (Блез Паскаль). «Не кожен може бути знаменитим, але кожен може бути великим, бо велич визначається служінням» (Мартін Лютер Кінг). «Велич особистості визначається не лише місцем в історії, але і його значенням для майбутнього» (Зафар Мірзо). «Велич людини полягає не в її силі або знаннях, а в її здатності відкрити для себе нові горизонти» (Олексій Христинін). «Велич завжди спирається на одне і те ж – на здатність виступати, говорити і діяти, як звичайнісінькі люди» (Хафіз Ширазі). «Велич людини не в тому, скільки багатства вона набуває, а в її прямоті і здатності позитивно впливати на оточуючих» (Боб Марлі). «Величність людини полягає в її здатності до дії і правильному прикладанні своїх зусиль до речей, які необхідно зробити» (Фредерік Дуглас). «Істинність віри визначається змістом її сповідання, тобто її здатністю сприяти розвитку особистості та суспільства» (Зафар Мірзо). З наших переконань, велич людини – це служіння ближньому. «Не так буде між вами, але хто з вас великим бути хоче, нехай буде він вам за слугу. А хто з вас бути першим бажає, нехай буде всім за раба. Бо Син Людський прийшов не на те, щоб служили Йому, але щоб послужити, і душу Свою дати на викуп за багатьох». «Но иже аще хощеть въ васъ вящшій быти, да будетъ вамъ слуга: и иже аще хощеть въ васъ быти старъй, да будетъ всѣмъ рабъ: ибо Сынъ Человѣчь не прииде, да послужатъ Ему, но да послужитъ и дасть дѹшу Свою избавленіе за многи. (Мк.10:43-45)

Побувавши у Храмі у недільний/воскресний день, порозмірковувавши наодинці, можеш твердити, що, справді, за словами святих отців, вищого/кращого місця у цьому світі немає, аніж Храм Божий/Церква Христова, велична і свята, віками не скорена та намолена, утверджена в українській національній та ментальній традиції православ'я, яка і надалі вистоїть, тому що вона незламна, тому що, за словами різдвяного піснеспіву: «З нами Бог, розумійте народи і покоряйтеся Йому, яко з нами Бог». «С нами Бог, разумейте язъцы, / и покаряйтеся: / Яко с нами Бог». За словами Христа Спасителя і Господа нашого: «На скелі оцій побудую Я Церкву Свою, і сили адові не переможуть її». «На сѣмъ камени созижду Церковь Мою, и вратá адова не одолбють ей» (Мф.16:18). Нам треба триматися Церкви Христової, бо без неї немає спасіння.

Все дивно завмирає перед Рождеством нашого Спасителя і Господа Ісуса Христа. У повітрі царить якась дивна тиша в очікуванні здійснення чогось особливого, неземного. У світ приходить Спаситель і Месія – Той, про якого передвіщали/віщували пророки. Подія, яка перемінить усю Вселенну, дасть і допоможе знову «перезавантажити» рік по-справжньому. Цим самим народжується надія на спасіння, на нове життя, на успіхи і поразки, заради боротьби та вдосконалення. І все обов'язково зможемо перенести з нашим богонемовлям Христом, який неодмінно буде зростати, радувати святе сімейство, Пречисту Богородицю і обручника діви Марії – святого і

праведного Іосифа аж до 33-річного віку, допоки не відбудеться і не сповниться те, чому належало бути, а саме хресна смерть і Голгофа свята, Воскресіння з мертвих і вознесіння на небеса. І знову очікування, коли наш Цар Господь Ісус Христос вдруге прийде на Землю судити цей світ у славі своїй, усіх живих і мертвих. Де ж ми опинимося? Як важливо стати праворуч його великої слави. Допоможи нам, Боже, у справі нашого спасіння.

Ми покликані бути сіллю землі/світлом для світу. Треба працювати на всю силу, щоб максимально завершити поставлені завдання сьогодні, адже не знаємо чи проснемося завтра через повітряні тривоги та масові бомбардування міст України. Як і будь-яку справу так і новий рік слід розпочинати з особливої молитви, адже як його зустрінемо так і проведемо. Господь наш «Ісус Христос учора, і сьогодні, і навіки Той Самий!». «Иисусъ Христосъ вчера и днесь Тѣйже, и во вѣки (Евр.13:8). Головне, щоб він народився у наших серцях. Сьогодні виникає запитання, коли відзначати Рождество Христове? Скажемо, що Благодатний Вогонь сходить на Пасху саме по-православному стилю. Хмара на горі Фавор також. Йордан бурлить і повертається назад саме по православному стилю. Благодатні змійки на острові Кефалонія (Греція) сповзають до ікони Божої Матері саме 28 серпня. Тому цей знак є тим, що вказує, коли богоугодно відзначати Рождество Христове. Важливим принципом Церкви Христової є єдність, щоб єдиними устами і єдиним серцем за словами апостола Павла славити і прославляти Святе Рождество. «Щоб ви однодушно, одними устами славили Бога й Отця Господа нашого Ісуса Христа». «Да единокѣнно едиными устѣми славите Бѣга и Отца Гѣспода нашего Иисуса Христа (Рим.15:6)». Різдво, – як бачимо з коренем слова різати. Перша асоціація, коли Ірод вирізав 14 тисяч немовлят. А древнє слово Рождество – церковнослов'янське коренем народження, тобто хтось великий народжується/рождається у цей світ. Тому так важливо берегти своє, власне, святе, древнє, віками вистраждане, намолене. Сорокаденним різдв'яним/рождественським постом важливо сприйняти/переживати, що відчувала Богородиця, Іосиф обручник Діви Марії, чисті і непорочні пастухи, які випасали тварин для принесення в жертву в Іерусалимському Храмі. Пастухи навіть сподобились почути ангельський спів з Небес: «Слава в вишніх Богу і на Землі в людях/во чловецех благовоління». «Слава въ вѣшнихъ Бѣгу, и на землі мѣръ, во чловѣцѣхъ благоволеніе» (Лк.2:14). Як бачимо, наскільки важливо берегти святе православ'я у якому утверджуємося і спасаємося.

В умовах нинішньої російсько-української війни ціннісна основа у науці та житті стала основоположною. Саме тому важливо фіксувати/закарбовувати та виробляти різного роду напрацювання, які можуть визначити життєві пріоритети, державну ідеологію чи доктрину науки і законодавства. Завдання вченого – духом прозрівати у майбуття. Якщо це державно-політичний діяч, він повинен передбачати принаймні на сто років вперед; якщо це єпископ Церкви – у Вічність, адже йдеться про спасіння людських душ. Тому слід стояти в Істині до кінця, до мученицького вінця. Як же здобути такі стани? Намагатися жити по правді Божій, істині та

справедливості, у постах і молитвах. Тоді все дивним чином відчувається та передбачається на духовно-сутнісних рівнях.

Бібліотекар, літератор, вчений – це той, який повинен знати, чого варта та чи інша книга, стаття автора. Накопичення біблійних, універсальних знань є основою світоглядних процесів особистості. У нас не так багато вчених слов'яністів-балканістів. Дану роботу слід неодмінно продовжувати.

Сучасний світ надзвичайно злобний і жорстокий. Тому, щоб протистояти йому, слід добре розпізнавати процеси психіки в нутрі нашому. Звідси, часто лихий помисел на ту чи іншу людину не дає нам спокою і, здається, хапаємось за один поганий поступок, який побачили, за тим, хто нас образив. А насправді, якщо хочемо вижити і досягти мирових станів, слід побачити найменшу деталь, що є доброю у людині. Таким чином ми не даємо злу/злому помислу/злобі розгулятися всередині свідомісних станів. Цим самим про нас можуть думати і говорити все, що завгодно, однак коли совість чиста стосовно мирного стану щодо брата свого, то і він якось це відчуває. «Людина людині вовк» – знаменита фраза сьогодення, а насправді, якщо людина створена за образом і подобою Божою (Бут.1:26), тоді як ми повинні радіти їй, зустрічати її, – напевне як самого Господа, який завітав до нас у гості.

Автор, пишучи ту чи іншу наукову працю, повинен закладати у неї відповідну ідеологію, сенс глибинного внутрішньо-духовного змісту. Тут можуть міститись елементи виховання, творчості, всього того, що саме зараз відчуваємо. У такий спосіб вдається формувати ідеологію держави через наші вислови, духовно-моральне та патріотичне виховання тощо. У зв'язку з цим одним із пріоритетних завдань нинішнього етапу розвитку українського суспільства є налагодження тісних взаємовідносин між університетами та усіма закладами освіти нашої держави.

Висновки (болгаристика у кримінологічному контексті). Кримінолог своєю працею, як ребуси у журналі «The Economist», повинен закладати основи подальшого соціального та державотворчого розвитку, акцентувати на проблемах. Інші вчені, побачивши про що пишуть кримінологи, можуть обирати відповідний орієнтир наукових напрацювань. У результаті аналізу, мисленневих процесів і винайдених практик кримінолог виробляє доповіді про загальні суспільні тенденції для перших осіб держави, звідси – на ньому велика відповідальність за доручену державницьку справу. Нагадаємо, що кримінологія – це наука не лише про виявлення зла, криміногенних тенденцій та процесів та планеті Земля. Вона має на меті також віднайдення виходу із найбільш складних і заплутаних/критичних ситуацій. Тому кримінолог-аналітик багатьох державно-політичних процесів повинен на цих двох китах ґрунтувати свої дослідження. Вважаємо, що майбутнє кримінології у XXI столітті за регіоналістикою, яка робить основні акценти на етнонаціональному, ментально-духовно-культурному рівні. Можливо, шлях наукометрії дасть

найкращі плоди аналітики та винайдення/прийняття мудрих управлінських/конструктивістських рішень.

Дивлячись на дружні відносини із тією чи іншою країною, іншим також захочеться так поступати. Звідси нам слід вибудовувати особливі відносини з Балканами, усіма країнами, які утворилися на балканському півострові. У нас багато спільного і взаємна підтримка та допомога дасть/неодмінно принесе бажані результати трансформаційних взаємодій. У зв'язку з російсько-українською війною досить важливо розвивати відносини з багатьма країнами. Однією із таких є Болгарія, яка близька нам за мовою, духом, багатьма етноментальними та духовно-культурними рівнями, а також проблемами та бажанням підтримки одне одного. Впродовж тисячолітньої історії нам добре відоме плече підтримки болгар, а Болгарія переконалася, що Україна по-справжньому миролюбна держава та завжди у будь-який зручний час підтримає, допоможе, ввійде у становище. Ми особливо вдячні дружньому болгарському народові за прихисток українців у цей непростий час випробувань російсько-української війни. Ця підтримка неодмінно залишиться у нашій етнічній та етнонаціональній пам'яті. Цим самим ставлення до болгар, які проживають на території України, неодмінно переросте у нові рівні вдячності за віковічну місію болгарського та українського народів в укріпленні православ'я, християнства, миру, добра і благополуччя на планеті Земля.

Наші дипломатичні відносини із республікою Болгарія потребують нових перезавантажень на основі та засадах християнських, православних святих. Хто як не святі можуть вимолити у Бога/біля престолу Божого особливі стани миру для двох держав. Український та болгарський народ поєднує особливий святий – Іоанн Рильський, якого українці споконвіків з особливим трепетом і благоговінням шанують, а також Софія Київська та Софія Болгарська, два великі православні центри у світі, які наповнені особливою силою, благодаттю та присутністю неземного Духу у поєднанні із Софією Константинопольською/Царгородською.

Нагадаємо, що кримінологія – це наука міждисциплінарного профілю. Виявлення криміногенних тенденцій змушує нас заглибитись у етнонаціональні рівні тієї чи іншої держави, чи бажала вона нам добра за весь період свого існування, що привнесла для того, щоб ми стали високорозвиненою європейською державою. І ось саме відшукання позитивних і негативних рис дасть загальну картину вибудовування подальших тенденцій різного роду взаємодій та взаємовідносин. Дослідження всього того, що зроблено сьогодні у сфері болгаристики в Україні, є необхідним завданням, що допоможе вибудовувати політику підтримки нашої держави на сучасному етапі державотворення.

Існує суперечливе твердження, що історію та ментальний код окремих країн повинні знати лише дипломати. Втім, якщо брати до уваги проблеми профілактики та боротьби зі злочинністю, тоді ми повинні знати все про ту чи іншу державу, а саме що робиться на загальнодержавному та ментальному рівні для налагодження добросусідства та вирішення багатьох

проблем соціуму. Однією із серйозних ланок боротьби та прогресивного розвитку нашої держави є науковий/наукометричний простір. На сьогодні у бібліотеці ім. В. І. Вернадського налічується близько однієї тисячі наукових статей, що стосуються болгаристики, що є недостатнім показником для українського наукометричного простору 35-річного відрізка. У цьому напрямі вимагається/є необхідність посилити наукові пошуки, пильність та обізнаність, і держава повинна робити певні кроки на цьому шляху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пугач А. Красімір Мінчев: «Для мене такими близькими є біль та страждання українського народу, і я намагаюсь допомогти йому своєю діяльністю». Інтерв'ю з Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Болгарія в Україні Красіміром Мінчевим. *Рідна школа*. 2014. № 10. С. 9–11.
2. Петренко І. Шкільний музей українсько-болгарської дружби в селі Мала Перещепина Новосанжарського району Полтавської області: історія створення і функціонування. *Краєзнавство*. 2013. № 3. С. 85–90.
3. Бірюк А. Болгарська література в Україні: історія та сучасний стан. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 54. С. 48–58.
4. Чорній М., Полещук Т. Іван Франко і Болгарія. *Проблеми Слов'янознавства : Література, мова та культура зарубіжних слов'янських народів*. Львів: «Вища школа», 1986 р. Вип. 33. С. 14.
5. Xylendarsky' P. Ystoryya slavyanoblgarska 1762. Sofy'ya: Zografska chernova, 1989.
Релігія в Болгарії. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>
2. 7. Історія Балкан. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>
7. Мінчев К. Болгарсько-українські відносини: сучасний стан. *Україна дипломатична*. 2016. Вип. 17. С. 331–339.
8. Грищенко Ю. В. Про деякі аспекти розвитку сучасної української болгаристики. *Міжнародна наукова конференція «Науковий потенціал славістики: історичні здобутки та тенденції розвитку» (до Дня слов'янської писемності і культури)* (2015). URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/503>.
9. Стоянова Г. Болгарська та грецька діаспори Одеси в контексті репрезентації етнічності у міському просторі. *Старожитності Лукомор'я*. 2023. № 1. С. 82–94.
10. Гайдаржи М. «Багатоликий» Болград. *Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні*. 2013. № 4. С. 13–15.
11. Гамза В. І. Південнослов'янський пансіон та болгарські колонії на Півдні України. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Історичні науки*. 2016. № 2. С. 132–138.
12. Копринаров Б., Радойнова Д. Болгарско-украинские ретроспективные и проспективные связи: исторические, экономические, культурные и туристические аспекты. *Науковий вісник Миколаївського*

національного університету імені В. О. Сухомлинського. *Історичні науки*. 2013. Вип. 3.35. С. 59–63.

13. Шпик І. Болгарсько-українські культурні відносини періоду пізнього Середньовіччя у працях українських учених XIX–першої чверті XX ст. *Проблеми слов'янознавства*. 2021. Вип. 70. С. 22–30.

15. Пелешенко Ю. Болгарський вплив на українську літературу в добу пізнього Середньовіччя (друга половина XIV - перша половина XVI ст.). *Слово і час*. 2014. № 11. С. 25–32.

16. Нейчева Л. В. Кирило-Мефодіївська традиція як епіцентр національних християнських установок Болгарії. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 2. С. 413–416.

17. Власенко В. М. Українська громада в Болгарії міжвоєнного періоду (за матеріалами паризького тижневика «Тризуб»). URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/33146/1/Vlasenko%20%20Dragomanivs%27ki%20studiyi.pdf> (дата звернення: 13.11.22).

18. Громович У. «Союз козаків-націоналістів» в Болгарії: консолідація козацького руху в документах 1930-х років. *Чорноморська минувшина*. 2022. Вип. 17. С. 141–150.

19. Шпак М. О. Історія голокосту: до питання формування колективної пам'яті у болгарському суспільстві. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2018. Вип. 50. С. 429–433.

20. Портал операційних даних ООН. URL: <https://data.unhcr.org/en/about>.

21. Огієнко І. Роль громадських об'єднань болгар України в збереженні ідентичності етнічної спільноти *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : *Культурологія*. 2022. Вип. 21. С. 29–37.

22. Нікон Н. О., Варга Н. І., Гвоздецька Б. Г. Рівень ідентифікації болгарської меншини на півдні України. *Габітус*. 2022. Вип. 36. С. 18–25.

23. Поляков А. О. Порівняльно-правовий аспект регулювання вищої освіти в Україні та республіці Болгарія. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Право"*. 2022. Вип. 35. С. 27–32.

24. Туровська Л. В. Болгарське термінознавство XIX – початку XXI століть. *Термінологічний вісник*. 2015. Вип. 3(1). С. 25–35.

25. Смирна Є. Фразеологізми болгарської мови з компонентом «фітонім»: механізми утворення. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 54. С. 41–47.

26. Цонев Б. История на българския език. София: Наук и искусство. 1981. С. 330–338.

27. Сліпушко О. Софія київська: українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X–XIII століття) : Київ : Аконіт, 2002. С. 31–40.

28. Бірюк А. Болгарська література в Україні: історія та сучасний стан. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 54. С. 48–58.

29. Доценко Т. С. Крилаті вислови біблійного походження в болгарській і українській мовах. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2010. Вип. 11. С. 59–64.

30. Каковкіна О. М. Православна церква в українсько-болгарських взаєминах. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Історія та археологія*. 2010. Т. 18, вип. 18. С. 191–199.

31. Terziev V., Georgiev M., Bankov S. Achieved results of the Bulgarian Prosecutor's Office in the prosecution and investigation of crimes of corruption // 58th International Scientific Conference on Economic and Social Development. Budapest, 04–05 September, 2020, Economic and Social Development (Book of Proceedings). PP. 384–387, 2020.

32. Терзиев, В., Георгиев, М., Банков, С. Меры и инициативы болгарской прокуратуры по осуществлению хороших практик. *Международный научный журнал «Интернаука»*, Киев, Украина. 2020. № 12 (92). С. 69–72.

33. Клипа О. Сучасний стан соціального захисту працівників поліції Республіки Болгарія та Республіки Грузія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Юриспруденція»*. 2020. № 47. С. 78–82.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2024

Ivan V. KRITSAK,

PhD in Law, Associate Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

BULGARIAN AS AN INTERDISCIPLINARY PLATFORM FOR THE RESEARCH OF PROBLEMS OF CRIME PREVENTION: COGNITIVE PONDEMONIUM

We have analyzed almost a thousand scientific/scientific-popular professional articles/publications of various genres and thematic orientation with the root of the word "Bulgar" in the title, which are available in the Vernadsky Library. The unique scientific and factual material is collected, and the directions/courses/trends of ethno-national levels of cooperation between the Bulgarian and Ukrainian peoples, who have always helped each other in difficult times for more than a thousand years, are identified. Attention is focused on some scientific articles by Ukrainian authors, which are suggested to be studied in detail to enrich their knowledge of Bulgarian/Balkan studies.

The main point of the article is the need to study the ethno-national, mental, spiritual and cultural conditions of a particular country. Only in this way can we see the entire deterministic complex of evil/crime and find ways out of many criminogenic conditions in the direction of good. This article is only a small attempt to understand Bulgarian studies comprehensively from the perspective of scientometrics. The next one may be Balkan studies, Chinese studies, regional

studies, and many other important areas that require separate scientific research.

A lawyer-investigator, prosecutor, judge, police officer, in fact, any person should be a well-rounded person. When asked what you know about Bulgaria, apart from a good vacation and resort where Ukrainians often like to go, or associations with Bulgarian pepper, the famous Cyrillic alphabet that gave rise to the Slavic/Ukrainian writing system, or a kind grandfather, Dobri Dobrev, who collected alms and donated large sums of money to restore and maintain Bulgarian Orthodox churches, there is something else to tell. This scientific work will provide an answer and a guide to the ethno-national, mental code of Ukrainians as a nation through the prism of the Bulgarian component and will certainly be useful for a wide range of readers and the scientific community as a whole.

The conducted scientometric cross-section will give a general vision of the issues of Bulgarian studies in Ukraine and the world, will help to see Bulgaria through different eyes, at least through the prism of more than a thousand years, which is very important in building state-political, state-church, and various social relations between two great fraternal peoples who have always helped and are helping each other, following the example of the Equal-to-the-Apostles Cyril and Methodius: When one brother was sick and fell down, the other always helped him and took the burden of patience and heroism upon himself. Perhaps this is the context in which we should see the relations between the Bulgarian and Ukrainian peoples and many other peoples.

Key words: *Bulgarian studies, criminology, value, spiritual state, interdisciplinary approach, ideology, regionalism, historical retrospective, Cyril and Methodius tradition, Church, education, literature, criminogenicity.*